

ŽENSKÁ NA 1000°

Hallgrímur Helgason

Z ISLANDŠTINY PŘELOŽILA MARTA BARTOŠKOVÁ

ARGO

Hallgrímur Helgason

ŽENSKÁ NA 1000°

ŽENSKÁ NA 1000°

Hallgrímur Helgason

VYPRÁVÍ HERBJÖRG MARÍA BJÖRNSSON

Přeložila Marta Bartošková

ARGO

Překlad této knihy finančně podpořilo Centrum islandské literatury.

ICELANDIC LITERATURE CENTER

Kniha vychází s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.

Konan við 1000°

Czech edition © Argo, 2021
Copyright © Hallgrímur Helgason, 2011
Translation © Marta Bartošková, 2021
Cover photo © Saša Švolíková, 2021

ISBN 978-80-257-3644-9 (váz.)
ISBN 978-80-257-3717-0 (e-kniha)

Ženská na 1000° je román. Do jisté míry vychází ze skutečných událostí a vystupují v něm lidé, kteří žili a zemřeli. Je ovšem třeba zdůraznit, že román je literární dílo. Hans Henrik, Guðrún Marsibil a Herbjörg María jsou románové postavy. Autor prosí čtenáře, aby k jejich předobrazům přistupoval ohleduplně a aby nesměšoval jejich skutečný osud s tím, který jim spisovatel vymyslel.

Dějiny vyprávějí poučné příběhy. Romány vyprávějí příběhy smyšlené.

HH

Žiju tu v garáži sama. Společnost mi dělá přenosný kompjůtr a starý ruční granát. Je tu vážně útulno. Mám nemocniční postel, jiný nábytek nepotřebuju, a pak tu je jen záchod a na ten chodím dost nerada. Stojí příšerně daleko, musím projít podél celé postele a stejnou vzdálenost ujít ještě jednou, než se dobelhám až do rohu. Říkám té cestě Via Dolorosa a musím ji přetrpět třikrát denně jako všichni, které revmatismus degradoval na přízraky. Sním o tom, že mi zavedou močovou cévku a obstarají podložní mísu, ale má žádost se zasekla kdesi v byrokratické mašinerii. Zácpa evidentně netrápí jen mě.

Oken tu mám poskrovnu, celý svět se mně ale zjevuje na počítačovém monitoru. Přicházejí mi mailly a zase odcházejí a přítel fejsbůk mě bude provázet až do konce mých dní. Ledovce tají, prezidenti tmavnou a lidé pozbývají o auta i domy. Budoucnost čeká u letištního pásu se zavazadly, je šikmooká a chechtá se od ucha k uchu. Ano, to všechno sleduju z bílé postele. Ležím v ní jako mrtvola a čekám, až umřu nebo až mi přinesou dávku, která mi život zase o kousek prodlouží. Dvakrát denně za mnou chodí děvčata z Domácí péče města Reykjavíku. Ta z ranní směny je učiněné zlatíčko, zato odpolední babizna má ledové ruce a navíc jí smrdí z pusy. Popelník mi vysypává rázně a nemilosrdně.

Když vypnu oko světa, zhasnu lampu a dovolím podzimní tmě, aby se rozlila po garáži, uvidím okénkem vysoko na zdi slavný Sloupec míru. Nebožtík John Lennon se totiž stejně jako lesní bůh z Ovidiovy básně uměl proměňovat a teď na sebe vzal podobu proudu světla, ovšem až daleko na severu, na Islandu. Za dlouhých nocí nám tu ozařuje temnou zátoku. Jeho vdova byla tak laskavá, že světelný sloupec nastavila svisle, abych ho viděla i já. Jo, na stará kolena zahřeje i vyhaslý plamen.

Dalo by se pochopitelně říct, že tu v garáži tvrdnu jako vysloužilý automobilový veterán. Jednou jsem to řekla Guðjónovi, co mi se svou ženou Dórou tuhle garáž pronajímá za pětasedesát tisíc islandských korun měsíčně. Ten dobrák se tomu zasmál a prohlásil, že jsem Oldsmobile. Hupsla jsem na internet a našla tam fotografii Oldsmobile Vikinga, ročník 1929. Abych pravdu řekla, netušila jsem, že jsem tak příšerně stará. Vypadal jako krapet vyštafírovaný koňský povoz.

Tvrdnu tu sama v garáži už osm let. Na lůžko mě upoutala rozedma plic, životem mě ovšem provází trojnásobně delší dobu. Hlavou otočím jen sotva, při sebemenším pohybu hrozí, že mě ta nemoc připraví o dech a já se začnu dusit, což je pocit, který bych nikomu nepřála a kterému se za starých dobrých časů říkalo svízel nepohřbených. Mám to z kouření, holduju mu už desítky let. Cigaretový dým nasávám od jara 1945, kdy mě s tou slastí seznámil jeden bradavičnatý Švéd. Kuřácká vášeň mě dodnes neopustila. Nabídli mi kyslíkové brýle s nosními trubičkami, aby se mi líp dýchalo, ale řekli, že v tom případě musím přestat kouřit, prý „kvůli nebezpečí požáru“. Jinými slovy jsem si měla vybrat mezi dvěma pány, Rusem Nikotinem a britským lordem Oxygenem. Byla to snadná volba.

Funím tedy dál jako lokomotiva a chození na záchod pro mě znamená každodenní martyrium. Moje Lóuška tam ale chodí ráda a já s gustem poslouchám zurčení jejího panenského čůrku. Lóa mi pomáhá. Doma na Svfnejských ostrovech jsme měli takovou malou jeskyni, říkalo se jí Chla-pecká bouda a po staletí sloužila jako pánský záchod. Cesta k ní se nazývala Lejnová stráž, a když tam lidé chodili, říkali, že jdou hodit lejno pod stráž. Naši předkové měli smysl pro humor.

Ach jo, plácám páté přes deváté. Když toho člověk prožil tolik, že by tím zaplnil celý internet, když prožil tolik všedních dní, že vydají za lodní náklad, je těžké jednotlivé události roztrždit a jednu od druhé odlišit. Všechny se slévají do jedné husté kaše času. Buď si vzpomenu na všechno naráz, nebo se mi úplně všechno z hlavy vykouří.

Národní ekonomika se jim prý sakumprásk sesypala jako domeček z karet. Stalo se to před rokem. Maggimu přistál na zahradě kus banky, novou dřevěnou terasu mu rozštípl ohromný šutr a sklo předních dveří roztržtil úlomek prkna. Všechno je ale relativní. Ošetřovatelky a Dóra mi tvrdí, že město stále stojí a vypadá pořád stejně. Na Reykjavíku prý není nic poznat. To se o troskách Berlína, kterým jsem se koncem války jako mladá

kost toulala, říct nedalo. Vážně nevím, co je lepší, zhroutit se v lajně, nebo tajně. Zato jsem si jistá, že když se to všechno semlelo, přišel můj milý Dacan o posledních pár střípků sebedůvěry, které mu zbyly poté, co mu jeho bývalou začal klátit jiný. Splaskl jako prasklý balonek. Maggi pracoval v bance KB a svou budoucnost vsadil na blikající světélko na počítačové obrazovce, na jakousi červenou čárku, kterou mi jednou s pýchou ukázal. Jistě, svítila krásně a mihotala se jako plamen v krbu, jenže na ni byl zhruba taky stejný spoleh.

Mě samotnou krach islandské ekonomiky jediné potěšil. Po celá léta, co jsme žili v blahobytu, jsem vleže sledovala, jak mě všudypřítomná hamižnost obírá o veškerý majetek. Proto mě ani trochu netrápilo, když to pak všechno vyletělo komínem, ostatně tou dobou už mi byly peníze ukradené. Život jsme strávili spořením na stáří, a když nakonec přišlo, už nesníme o utrácení, zůstala nám jen touha smět močit vleže. Ano, bylo by fajn koupit si německého hochu, postavit ho polonahého do světla svíček, aby nemohoucí babě recitoval Schillera, jenomže na Islandu už veškeré obchodování s lidským masem zakázali. Aspoň mě to nemusí mrzet.

Zbývá mi tedy už jen pár týdnů, dva kartony Pall Mallek, jeden počítač a jeden ruční granát. Nikdy jsem na tom nebyla líp.

2

FEU DE COLOGNE

2009

Můj granát je stařícké Hitlerovo vejce, které se mi připletlo do cesty během druhé světové. Provázelo mě přes všechny řeky a fjordy života, všemi mými manželstvími, v dobrém i ve zlém. S chutí bych ho odpálila, kdyby se ovšem plombovací drátek neulomil už před lety, v den, který v mém životě nepatřil k nejšťastnějším. Jistě, když vám hlavu urve ohnivý výbuch, není to zrovna příjemná smrt. Navíc mi ta bombička po všech těch letech náramně přirostla k srdci. Byla by škoda, kdyby se vnoučata nemohla těšit pohledem, jak se vyjímá na kredenci ve stříbrné míse s rodinnými klenoty.

Meine geliebte Handgranate je zálučně krásný, skvěle padne do ruky a chladnou kovovou skořepinou zchladí zpocenou dlaň, je plný míru

a pokoje. Zbraně totiž mají jednu podivuhodnou vlastnost: Zatímco jejich terče se z nich zrovna neradují, držitelům přinášejí velké uspokojení. V době, od které mě dělí spousta let a spousta měst, jsem svůj poklad náhodou zapomněla v taxíku. Sžíral mě hrozný neklid, dokud jsem ho po řadě zběsilých telefonátů na ústřednu taxislužby nezískala zpět. Šofér chvíli rozpačitě přešlapoval na schodech a lámal si hlavu, načež se zeptal:

„Není to starý ruční granát?“

„Ne, to je klenot. Copak vy neznáte Fabergého vejce?“

Léta jsem ho měla uložený ve šperkovnici. „Co to je?“ zeptal se mě jednou Bæring ze Západních fjordů, když jsme se chystali na tancovačku v hotelu Saga. „Je to voňavka. Feu de Cologne.“ „Vážně?“ podivil se rybář. No, k něčemu jsou muži užiteční, ale že by jim to páliło, to tedy ne.

Navíc se hodilo mít ruční granát v kabelce, když se připozdilo a nějaký pitomec se vehementně nabízel, že mě doprovodí domů.

Teď si ho ukládám do nočního stolku, případně mezi své plesnivé nohy, ležím na tom německém ocelovém vejci jako poválečná slepice v naději, že se z něj vyklube výbuch. Vzhledem ke zženštilosti, které tahle beznadějně beznásilná společnost propadla, by to rozhodně nebylo od věci. Každému jediné prospěje, když přijde o střechu nad hlavou, uslyší, jak se dítě škvaří v ohni, nebo uvidí, jak milovaného člověka strelí do zad. Lidé, kteří v životě nemuseli překročit mrtvolu, mi byli odjakživa nesympatičtí.

Třeba se probudí k životu, když jím mrštím na podlahu. Kdysi jsem slyšela, že ruční granáty betonové podlahy milují. Odejít s hlasitou parádou a nechat za sebou hromadu prachu a sutin, ze kterých by sbírali mé tělo roztrhané na cucky, by jistě bylo stylové. Než ale vylétnu do povětří, dovolím si zavzpomínat na svůj život.

3

HERRA BJÖRNSSON

1929

Narodila jsem se na podzim roku 1929 v plechové boudě v Ísafjörðuru. Náhlí mi podivné jméno Herbjörg María. Nikdy mi neslušelo a samo o sobě

za moc nestojí. Je to mišmaš pohanství a křesťanství, jako když se slije olej a voda. Obě poloviny se ve mně dodnes perou.

Maminka mě chtěla pokřtít Verbjörg po své matce, ale babička o tom nechtěla ani slyšet. V tom jménu příliš silně zaznívalo *ver*, islandský výraz pro rybářskou osadu. Sezonní rybaření podle ní byla jen prachšprostá bída a sama na svou matku nadávala, že ji dala pokřtít po něčem tak zoufalém. Babička Verbjörg si na ostrovech Bjarneyjar a Oddbjarnarsker odkroutila sedmnáct rybářských sezon, zim, jar a podzimů, „a na moři nás leckdy překvapilo chčivé počasí, na souši to ostatně bývalo ještě horší.“

Tatínek proto v dopise do Ísafjörðuru navrhl, abych se místo Verbjörg jmenovala Herbjörg. Maminka ho měla vcelku ráda, a tak poslechla. Sama bych bývala dala přednost jménu prababičky z matčiny strany, slavné Blómeý Efemíý Bergsveinsdóttir z ostrovů Bjarneyjar. Byla to jediná Blómeý v celé islandské historii, ale ve dvacátém století, kdy sama prababička půl století odpočívala pod drnem uprostřed fjordu, jí přibýly dvě jmenovkyně. Jedna z nich byla tkadlena a žila dlouhá léta v otlučené boudě na vrchovině Hellisheiði, druhá Blómeý zemřela jako malá, ale stále žije na statku jménem Paměť a občas se mi zjevuje na té úzké travnaté mezi, která odděluje sen a bdění. Blómeý je už dlouho můj oblíbený ostrov v Breiðafjörðuru, i když ho zatím nikdo neobjevil.

Vlastně by nás na prahu smrti měli křtít stejně jako na prahu života. A my bychom si měli vybírat jméno, které ponese jak na pohřbu, tak až na věky na náhrobním kříži. Mám to živě před očima: *Blómeý Hansdóttir (1929–2009)*.

Tenkrát dětem nikdo dvě jména nedával, ale má nesmírně chytrá a úžasná maminka měla těsně před mým narozením zjevení: Ve skalní prohlubni na protější straně fjordu se jí zjevila bohorodička, seděla na kamenném výčnělku, vysoká nějakých sto dvacet metrů. Přidali mi tedy ke jménu to její, což mi v životě pochopitelně přineslo jisté požehnání. Na své pozemské pouti jsem se každopádně vyškrabala na pomyslnou špici. Trávím stáří upoutaná na lůžku.

María sice tvrdost jména Herbjörg zjemňuje, přesto se však životem sotvakdy provázely odlišnější ženy. Zatímco podle významu slova *her* a *björg* se dá první jméno vykládat tak, že jeho nositelka spasila celou armádu, ta druhá dala jen a jen svému Bohu.

Dóttir jsem v patronymiku mít nemohla, přestože na to mají všechny Islandanky nárok. Musela jsem být *son*. Moji předkové a příbuzní z otcovy

strany, samí ministři a velvyslanci, si usmysleli, že udělají kariéru v cizině, a tam si člověk bez příjmení ani neškrtně. Celý rod tedy přijal jméno jediného člověka, a všichni se tak chtě nechtě jmenujeme po dědečku Sveinovi (který se posléze stal prvním islandským prezidentem). Nikdo z nás si pak už jméno udělat nestačil a další ministr ani prezident z našeho rodu nevzešel. Dědeček to dotáhl na samý vrchol a naším údělem, úkolem jeho dětí a vnoučat, bylo sešplhat po kamenitých svazích hezky zase dolů. Když jen klesáte níž a níž, je těžké neztrácet ambice. Jednou ale jistě spadneme až na dno a pak začne Björnsonovic rod zase stoupat vzhůru.

Doma na svefnejském statku mi vždycky říkali Hera, ale když jsem jako sedmiletá s rodiči poprvé přijela k otcovým příbuzným do Kodaně, nedokázala jutská kuchařka Helle mé jméno vyslovit a říkala mi buď „Herr“, nebo „Malá Herr“. Strýci Putimu (otcovu bratru Sveinnovi) to připadalo náramně vtipné a od té doby mi neřekl jinak než Herra. Když nadešel čas večere, s oblibou mě volal ke stolu: „Herra Björnsson, prosím!“ Nejdřív mi vadilo, že si mě takhle dobírá, protože jsem si při tom připadala jako kluk, ale to jméno mi už zůstalo a já si na něj časem zvykla. Z mladé slečny se tak stal pán.

Když jsem se v padesátých letech vrátila z daleké ciziny a vylodila se na rodném ostrově coby mladá okouzující dáma s rudou rtěnkou, znalá světáckých způsobů, tak trochu podobná Marilyn, a na každém prstu jsem měla pět amantů, způsobilo mé jméno v malém reykjavickém baru nemalé pozdvižení. Znělo téměř jako umělecký pseudonym. „Mezi hosty byla i slečna Herra Björnsson, vnučka islandského prezidenta. Tato dáma budí pozornost svým nenuceným, mondénním vystupováním, kam přijde. Herra se na Island vrátila nedávno. Uplynulá léta strávila v New Yorku a Jižní Americe.“ Mé nešťastné jméno mi tak přineslo i kapku štěstí.

4

LÓA

2009

Ach ano. Už přichází Lóa, moje malá křepelička. Vynořila se z ranní tmy jako rozkvetlá růžička.

„Dobré ráno, Herruško. Jakkak se dneska máte?“

„Ale prosím tě, ty zdvořilosti si nech od cesty.“

Venku je sotva pološero a nadchází den stejně šedivý jako všichni jeho bratři. Šero úsvitu, říkají Dánové.

„Jste dlouho vzhůru? Už jste viděla zprávy?“

„Ale jo. Island vesele krachuje...“

Lóa si rozváže šálu, stáhne čepici a svlékne bundu. A povzdychne si. Dnešní den bude v těch našich zapadlých končinách také chladný, a tak jsem ráda, že tu v garáži můžu bivakovat sama, s parukou místo čepice a počítačem místo kamen. Kdybych byla smyslný jinoch čistého srdce, neváhala bych se s Lóou oženit, neboť je to žena dobrá a laskavá, s nebesky červánkovým ruměncem na lících. Ty, které se červenají, totiž nebývají věrolomné. To já byla od samého začátku proradně bledá a teď tu sedím se sinavě žlutou tvář, na hlavě cizí šedé vlasy a na sobě mrtvolně bělavou košili. Vypadám jako Žid při výpadku plynu.

„Nemáte hlad?“ stará se Lóa, jakmile rozsvítí v kuchyňském koutě, a začne čenichat ve skříňkách a policích na pravoboku mého ložního plavidla. „Dáte si ovesnou kaši jako vždycky?“ Ptá se tak každé ráno poté, co se skloní k pidiledniče. Tu mi darovala Dóra, někdy mě svým ledovým mručením budí ze spánku. Nelze popřít, že Lóuška má drobátko široké boky a nohy jako kmeny čtyřicetiletých bříz. Nejspíš proto, že jí to chudince ještě nikdo neudělal, je bezdětná a stále žije s matkou. Kdo se má v těch chlapech vyznat, když je taková krása a dobrota nechává chladnými? A ta hladká, měkká kůže!

„Tak co? Jak ses měla o víkendu? Vrzla sis?“ vyzvídám, když na chvíli přestanu ťukat do počítače. Pro ženskou s rozedmou plic je ta otázka dlouhá jako celá věčnost.

„Cože?“ opáčí Lóa nechápavě s modrobílou krabicí mléka v ruce, jako by měla v palici prázdno, což se ostatně stává často.

„No jestli sis někam vyrazila? Abys přišla na jiný myšlenky,“ vysvětluju, aniž vzhlednu od obrazovky. Přísahala bych, že to znělo jako smrtelné zachoptění.

„Jestli jsem si vyrazila? Ne, jen jsem pomáhala mamince. Pověsily jsme jí v obýváku nové závěsy. A v neděli, teda včera, jsme jely na východ za babičkou. Bydlí v Helle.“

„Musíš někdy myslet taky na sebe, Lóuško.“ Odmlčím se, abych znovu nabrala sílu, a pokračuju: „Nesmíš trávit mládí se starými bábami, jako jsem třeba já. Než se naděje, doba páření skončí.“

Říkám to, protože ji mám ráda, kvůli tomu tak namáhám mluvidla, hrdlo a plíce. Dělalí se mi přitom mžitky před očima, mám pocit, že se mi v nich usadil hustý roj much, které mi pak jediným skupinovým manévrem obsadí oční nerv a prackovitými končetinami ho stisknou. Bože, to je něco neskutečného.

„Doba páření?“

„Ale ne, do prkýnka, zrovna mi odpověděli!“

„Kdo?“

„Ten můj ogar.“

„Ogar?“

„No, jmenuje se Ogari. To jsem ho teda rozhicovala.“

„Vy máte tolik přátel,“ vzdychne Lóa a začne se motat kolem myčky a dřezu.

„To jo, mám jich dobřejch sedm set.“

„Cože? Sedm set...?“

„Jo. Na Facebooku.“

„Vy jste na Facebooku? To jsem nevěděla. Můžu se podívat?“

Nakloní se nade mě a v nose mě zašimrá její vůně. Z kouzelného světa internetu vyčaruju svou stránku.

„Jé, to máte ale hezkou fotku! Kde to vlastně je?“

„V Bajres. Na plese.“

„V Bajres?“

„Jo, v Buenos Aires.“

„A tohle je váš status? ... *dicks are over for her*? Ha ha!“

„Jo, to je anglicky, má po ptákách. Napsala jsem to v záchvatu sebelítosti.“

„Ha ha. Tady ale stojí, že máte jen sto čtyřicet tři přátel. Říkala jste, že jich máte sedm set.“

„Jo, ale tohle je profil pod mým vlastním jménem. Pak mám ještě spoustu jinejch.“

„Máte na Facebooku víc profilů? To se smí?“

„Podle mě na tomhle světě není zakázanýho nic.“

Lóa se vesele podívá a vrátí se do kuchyňského koutu. Je zvláštní, jak dobře se člověk cítí v blízkosti pracujících lidí. To dělá ta moje aristokratická krev. Vyrůstala jsem jednou nohou na statku u moře a druhou v paláci, a proto se mi nohy brzy začaly roztahovat. Má babička, Dánka jako poleno, byla nefalšovaná otrokářka. Sama ovšem dřela nejvíc ze všech.

Byla průkopnicí v roli islandské první dámy. Před každým banketem kmitala celé odpoledne v slavnostním sále, jednu cigaretu v puse, druhou mezi prsty, vymýšlela zasedací pořádek a snažila se na nic nezapomenout. Nic nesmělo chybět, všechno muselo klapnout. Jinak by byl s republikou i s národem amen. Kdyby se americkému velvyslanci zabodla do patra rybí kost, měl by Marshallův plán namále. Babička dobře věděla, že na politických jednáních prakticky nezáleží. „*Det hele ligger på gaffelen!*“ říkala s oblibou. Náš osud balancuje na vidličce.

Dědeček by se nikdy prezidentem nestal, nebýt babičky Georgíi – a někdo mu to býval měl říct. Byla to pravá dáma, dbala na to, aby se všichni cítili dobře, páni i kmáni, a měla to, čemu Dánové říkají *takt og tone*, vytříbené způsoby. Okouzila dokonce i tak kapitálního ochlastu, jako byl Eisenhower.

Tehdejší státotvorný cit, který rozhodl, že se do čela zbrusu nové republiky postaví právě tento manželský pár, nebyl vůbec špatný: Islandan a Dánka. Volba prezidenta vyjadřovala jakousi zdvořilost vůči národu, který nám po staletí vládl. Státní svazek s Dány jsme opustili, ale ve svazku manželském jsme s nimi zůstali.

5

OGAR

2009

Ogari Matawu žije v Harare, hlavním městě někdejší Rhodesie, jež se podle Wikipedie nyní nazývá Zimbabwe. Je to třicetiletý nosič benzínu, černý jako ropa, lícní kosti má jako Eskymák a srdce ze syra. Ogárek je do mě, staré babky, hotový blázen. Má zálusk na těch čtyřicet kilo ženského masa prožraného rakovinou, které tvoří moji maličkost. Píše mi anglicky:

„Ahoj, Lindo.

Děkuji ti za e-mail. Je dobrý. Když dívám na tvoje fotka je dobrá. Tvůj obličej je jako kostka ledu. Je dobré že máš lepší zlomená noha. Také je dobré odjet z města když je to tak. Tvý severské oči mě ráno provazejí do práce jako ledový modrý kočka.

Šetřit peníze jde dobře. Včera jsem dostal dva dolary a předvčera tři. Doufám že mám dost na příští léto. Není to moc zima?